

Վ.Ե.Հ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՃԱՌԵՐԸ

Հ. ԱԼԻԾԱՆԻ ՍԵՆԵԱԿ-ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Հայոց Հայրապետը Ս. Էջմիածնէն կու գայ Զեզի հետ միասին ուխտի՝ այս՝ համեստ սենեակին առջեւ, ուր կը պահպանուի եւ յաւէտ պիտի պահպանուի յիշատակը Հ. Ալիշանի:

Անուններ կան, որոնք արդէն մեր պատմութեան մէջ յուշարձան դարձած են. այդ մեծ անուններու, այդ յուշարձան-անուններու շարքին՝ մենք կը դասեմք նաեւ Հ. Ալիշանը, անոր սուրբ անունը, որ Մենք քանդակած ենք նաեւ Ս. Էջմիածնի նոր վեհարանի պատուոյ տախտակին վրայ, քարի վրայ փորագրուած, մեր սուրբ Հայրապետներու շարքին:

Հայոց պատմութիւնը, իր ընդհանուր գծերուն մէջ գտնէ, բոլորիդ ծաւալէ. գիտէք որ մեր ազգը՝ փառքի եւ հոգեւոր եւ մշակութային եւ քաղաքական մեծ իրադարձումներէ յետոյ, քաղաքացիի ծանր հարուածներու տակ խորտակուեցաւ. մեր վերջին քաղաքութիւնը իր վախճանը ունեցաւ Կիլիկիան շրջանին, ինչպէս գիտէք, եւ յետոյ դարեր եւ դարեր շարունակ մեր ազգը հետզհետէ մաշեցաւ եւ տկարացաւ եւ ցրուեցաւ, եւ եկաւ ժամանակ, ժէ. դարուն օրինակ, երբ գուցէ շատերը պիտի մտածէին՝ եւ ճիշտ էր այդ մտածումը, առարկայակաւորէն դատուած՝ որ իսկ ազգը արդէն պատմութեան գիրկը կ'անցնի իբր ազգութիւն, եւ յիշատակ լոկ դառնայ, ինչպէս շատ ազգեր եկած եւ անցած են, եւ իրենց յիշատակները քանդարաններու մէջ կամ հին գրքերու մէջ կը պահպանուին:

Սակայն Աստուած մեր ազգի նակտին գրած էր նաեւ ապրիլ. եւ հրաշքի համագոր պայմաններու մէջ, հայ ժողովուրդը կարողացաւ իր ոյժերը մէկտեղել, յատկապէս իր հոգեւոր ոյժերը, իմացական ոյժերը, հակառակ անիւրաւ աշխարհի մը մէջ ըլլալուն, եւ կարողացաւ հերոսական ճիգերով հասնիլ վերածնունդի արին, այսօր, մեր օրերուն:

Այսօր, իսկապէս, մենք նակատաքաց, ամբողջ աշխարհի առջեւ կը մերկայանանք իբրեւ վերածնած ազգութիւն, իբրեւ ժողովուրդ, իբրեւ մշակոյթ, իբրեւ Հայրենիք, եւ իբրեւ պետութիւն (*Մափէր*):

Այս վերածնունդի, մեր ազգի վերածնունդի հիմքերուն մէջ, մեծ վաստակը կայ Հայր Ալիշանի (*Մափէր*):

Նոյնիսկ տակաւին այսօր՝ եւ այս վկայութիւնը կը բերեմ ամենայն առարկայակաւորութեամբ՝ մեր հայրենիքին մէջ, գիտնականներ Հ. Ալիշանով եւ անոր գործով աւելի եւ աւելի կը տրվին ճանաչել իրենց ժողովուրդը եւ իրենց Հայրենիքը:

Անցեալ տարի էր, մեր գիտնականներէն մէկուն հետ խօսած ատեն, նա իր գնահատմամբ կը յայտնէր Հ. Ալիշանի գործի մասին եւ կը բնորոշէր հե-

տեւեալ ձեւով. Հայր Ալիշան ոչ քէ մի գիտնական է, այլ մի ամբողջ Ակադեմիա է (*Ծափեր*):

Ահա քէ ինչո՛ւ իրօք որ արդար է, առանց չափազանցած ըլլալու, վկայել եւ հաստատել քէ Հ. Ալիշանի կեանքին եւ գործին առջեւ՝ մենք իբրեւ ազգութիւն՝ կը գտնուինք մեծ յուշարձանի մը առջեւ:

Այսօր եկած ենք այս համեստ դուռը բանալու, ուր կը պահպանուի յիշատակը այդ յուշարձանին:

Դուք այստեղ այս միւլթական յիշատակները կը պահէք, եւ հոգեւոր անշուշտ, բայց եւ կ'ուզեմ ձեզի վստահեցնել որ մայր Հայրենիքի մէջ կը պահպանուի, կը գնահատուի, կը լուսաւորուի հետզհետէ, եւ կը փառաւորուի Հ. Ալիշանի ամբողջական գործը իբրեւ ազգային, մշակութային յուշարձան (*Ծափեր*):

Խոր յուզումով, խոր յուզումով, բայց եւ հոգեկան անսահման ուրախութեամբ Մենք պիտի այս դուռը բանալք Մեր օրհնութիւնը բերելու Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնէն, սուրբգրական յաւիտեական Հայաստանէն, Հայր Ալիշանի յիշատակին:

ՆՈՐԱԿԱՌՈՅՑ ԶԵՌԱԳՐԱՏԱՆ ՄԷՁ

Այս պահուս ինձ համար դժուար է չլսօսիլ, բայց մահւ դժուար է խօսիլ. որովհետեւ շատ յուզուած եմ. կարծեմ այդ յուզումը բաշխուած է Ձեր բոլորի սրտերուն:

Իրօք հրաշքի համագոր երեւոյթ է փրկութիւնը այս սուրբ նշխարներուն, մեր ձեռագիրներուն:

Գիտնական վարդապետը քիչ առաջ շատ գեղեցիկ կերպով եւ հիմունքեամբ ներկայացուց արժէքը մեր ձեռագիրներուն եւ նշեց քիւր անոնց, շուրջ քսան հազար:

Երեւակայեցէ՛ք ինչ քիւր պիտի հասած լինէր մեր ձեռագիրներուն հաւաքածոն, եթէ այն ողբերգական պատմութիւնը ունեցած չըլլայինք դարերու ընթացքին, յատկապէս ԺԳ. ԺԳ. դարերէն յետոյ:

Ինչպէս գիտէք, արշաւանքի մը ատեն, Սելուստիոնքն էին, եթէ չեմ սըլալիք, Տաթևի վանքին մէջ հաւաքուած 10.000 ձեռագիրներ մէկ անգամէն այրած են. եւ ո՛ր վիտէտակալին ի՛նչքան աւերումներ եւ ի՛նչքան ձեռագիրներ եւ նոյնանման արժէքներ փնացան մեր վերջին ազգային ողբերգութեան տարիներուն, մեծ եղևոնի շրջանին:

Եւ ահա՛ սակայն փրկուեցան այդ 20.000ը, որոնք պատիւ կը բերեն մեր ազգին եւ գուցէ մեր ժողովուրդի լուսադոյն ինքնութեան վկայականներն են – ուրիշ վկայութիւններու ալ կողքին անշուշտ – մարդկութեան առջեւ, քաղաքակրթութեան պատմութեան առջեւ:

Մենք երջանկութիւն է մահւ որ մեր ժողովուրդը, այս վերջին տասնամեակներուն մանաւանդ, հետզհետէ եւ այսօր, զանգուածօրէն, զանգուածօրէն կը սկսի գիտակցիլ մշակութային մեծ արժէք ներկայացնող այս ձեռագիրներուն:

Անցեալին մէջ, հաւանաբար, այսպէս չէ եղած. ունեցած ենք անշուշտ ընտրանի մը, մտաւորականներ, հոգեւորականներ յատկապէս, որոնց շարքին նաեւ Մխիթարեան Հայրերը, որոնք ճիշտ եւ ամբողջապէս գնահատած են մեր այս նշխարները:

Բայց ես պիտի չկարողանայի վկայել որ այդ եղած է մեր ժողովուրդի լայն գանգուածներու գիտակցութիւնը եւ զգացումը:

Այսօր, սակայն, այդ ալ իրականացած կը տեսնենք:

Ես կ'ուզեմ մասնաւորապէս վկայութիւնը բերել Հայաստանցի ժողովուրդին: Տարօրինակ չափով, անհաստատի չափով, մեր Հայաստանցի համեստ ժողովուրդը, գիւղացի բանուոր ժողովուրդը – մտաւորականները անշուշտ կը գնահատեն, ես այդ մասին չէ որ կը խօսիմ – բայց մեր համեստ, շինական ժողովուրդը այսօր գիտակցութիւնը ունի իր հին նշխարներու արժէքին, ըլլան անոնք քարեղէն, ըլլան անոնք մագաղաքներ եւ ձեռագիրներ: Եւ այդ հետգիտել կ'անի, յատկապէս այս վերջին տասը տարիներուն ընթացքին, ազգային գիտակցութեան լուսաւոր զարթօնքի մը հետ միատեղ:

Այս հաստատումը իմ մէջ անելի զօրացաւ յատկապէս դժբախտ աւիրով մը, երբ չար պատահարի մը հետեւանով, գիտէք, Երուսաղէմէն 25 ձեռագիրներ պահ մը հետացուցան վանէն, անուրդի հանուելու համար Լոնսոն: Փառք Աստուծոյ, անոնք վերադարձան եւ Մենք շատ մխիթարուած ենք. անոնք փրկուեցան: Այդ օրերուն, անբեւակայելի էր, անհաստատի՝ այն յուզումը, խորունկ ցարը, որ ունեցաւ Հայաստանցի ժողովուրդը: Այդ օրերուն, գրեթէ ամբողջ ժողովուրդի խօսակցութեան ճիւղը այդ էր. ձեռագիրներ, ձեռագիրներ, ձեռագիրներ. փողոցը, աշխատանքի վայրի մէջ, կամ քրտավայի եւ օթոպիւսներու մէջ: Եւ որպէսզի բնորոշեմ մէկ պարագայով, կ'ուզեմ մէկ վկայութիւն բերել:

Այդ օրերուն էր երբ իմ մօրը՝ Տիրամայրին այցելութեան կու գար մեր հայրենակիցներէն տիկին մը, որ յուզումով պատմեց. Օթոպիւսի մէջ, կու գայի, ըսաւ, Երեւանից Էջմիածին, ուր կային պարզ, համեստ մարդիկ, աշխատաւոր մարդիկ, որոնք կը վերադառնային կ'երեւի Էջմիածին քաղաք իրենց աշխատանքէն: Ամբողջ օթոպիւսը, ըսաւ, սկսաւ խօսիլ այդ մասին եւ մէկը բացագանչեց. «Սուրբ Մեսրոպի գրերը գողացել են»:

Կարծեմ մեկնութիւնները աւելորդ են՝ հասկնալու համար մեր ժողովուրդի այս առողջ եւ սխալման գիտակցութիւնը եւ գնահատումը մեր հնուրիւններուն, մեր արժէքներուն, մեր հին եւ անմահ արժէքներուն:

Վերջին շրջանին, գուրգուրալից զգացում կ'անի նաեւ դէպի մեր քարեղէն հնուրիւնները, ոչ միայն կանգուն տաճարները, որոնք սրբատեղիներ են եւ պաշտամունքի առարկայ, այլ նաեւ բեկոր քարերը, խաչքարերը մասնաւորապէս:

Պէտք է ըսեմ այսպէս որ նաեւ մեր երկրին մէջ, Հայաստանի մէջ, նաեւ պետական օրէնքներով, հնուրիւններու պահպանութեան կոմիտէի միջոցաւ, այդ բոլոր ուշադրութեան եւ գուրգուրանքի առարկայ են:

Յատկապէս անցեալ տարի աշնան նոր օրէնքի հրատարակուեցաւ, բաւական խիստ, որոշ յօդուածներով, որպէսզի ապահովուի ամբողջական պահպանումը, անաղարտ պահպանումը ոչ միայն եկեղեցիներու, այլ նաեւ ցիրուցան բոլոր խաչքարերուն, որոնք լեցուն կան Հայաստանի հողին վրայ, եւ

որոնցմէ շատերը գլուխ գործոցներ են, եւ կրնան համեմատուիլ իբրեւ արժէք, ձեռագիրներուն եւ մեր հին մանրանկարներուն հետ:

Մեր Մայր Աթոռը արդէն շուտով կը հրատարակէ գիրք մը, ալպոմ մը, որուն մէջ պիտի երևան շուրջ 200 մեր հին պատմական եկեղեցիները, որոնք նարտարապետական բացառիկ արժէք կը ներկայացնեն: Արդէն տպագրութիւնը գրեթէ վերջացած է. ես կը յուսայի քանի մը օրինակներ բերած ըլլալ այստեղ, չհասնի. կը տպենք Սոփիայի մէջ, Մեր պատուէրով եւ Կիւլպէն-կեան Հիմնարկութեան միջոցներով: Կը խորհինք քէ տպագրական տեսակէտով ալ խիստ ներկայանալի գործ մը պիտի ըլլայ, եւ իմ առաջին պարտականութիւնը պիտի նկատեմ անշուշտ առաջին օրինակներէն ուղարկել Ս. Ղազար (Ծափեր):

Բայց կը ծրագրենք երկրորդ հատոր մըն ալ տպել, երկու երեք տարի յետոյ, խաչքարերու ալպոմ մը, որուն մէջ պիտի կարողանանք ամփոփել 250 խաչքարեր, որոնք բնորոշ են եւ տարբերուող մէկը միւսէն. այս աշխատանքն ալ, հաւանաբար, նորէն Սոփիա պիտի տպենք. եւ այսպէս փոքրիկ ծառայութիւն մը պիտի կարողանանք մատուցել մեր ժողովուրդին, եւ պիտի կարողանանք ներկայացնել դուրսի աշխարհին մեր հնադարեան վանքերը եւ խաչքարերը:

Այսօր, սիրով ընդունած լինելով Գերապաշտաւ Աբբաօր հրաւերը, մեր այս պատմական այցելութեան առիթով, որ կատարեցինք Հռոմ, Սրբազան Քահանայապետին, Մենք եկանք այստեղ եւ այսպիսի նուիրական առիթով, ինչպէս Ալիշանի սենեակ-քանգարանի բացումն է, եւ այս Զեռագրատան բացումը, չէինք կրնար դատարկ ձեռքով գալ Հայաստանէն: Մեզի հետ խաչքար մը բերինք, ԺԳ. դարէն (Ծափեր. կը բացուի խաչքարը. Ծափեր):

Այս խաչքարը Գեղարդայ. վանքէն բերինք: Գեղարդայ վանքը, ինչպէս գիտեմ, եկեղեցական կառուցումներէն բնորոշութիւն մըն է, որոնք եղած են Թ. Էն ԺԳ. դարերու ընթացքին: Ուրեմն, այդ հին շրջանի խաչքարերէն մէկն է ասիկա, եւ կողքին ալ արձանագրութիւն ունի, գեղեցիկ երկարագիր տառերով:

Այս վերջին շրջանին վերանորոգումներ եւ բարեկարգումներ կը կատարենք Գեղարդայ վանքին մէջ եւ այդ առիթով բազմաթիւ անձանք. խաչքարեր յատնաբերուեցան, հողին տակ քաղուած կամ պատերուն մէջ հիւսնած, եւ որոնք չէին երևար:

Այդ բեկորներէն մէկն է ասիկա:

Այդ քարի յայտնաբերման մասին, մեր գալէն քիչ առաջ Մեզի Հայր Նարեկը յայտնեց, որ Գեղարդայ վանքին վանահայրն է (Ծափեր), եւ որ հետգիտէ կը սիրահարուի մեր հին քարերուն (Ծափեր):

Ահա այսպէս մեր Հայաստանի հնագոյն խաչքարերէն կը բերենք ձեզի այս բեկորը, որպէսզի այս ձեռով ալ դուք ունենաք հին Հայաստանի ներկայութիւնը այստեղ (Ծափեր):

Ես կը խորհիմ, երբ գիշերը իջնէ եւ մենք բոլորս բունի մէջ ըլլանք, այս խաչքարը եւ այս ձեռագիրները պիտի խօսին իրարու հետ, խորհրդաւոր անձայն լեզուով մը, որ մեր յաւիտեանկան ժողովուրդի ձայնն է:

Ներանի՜ քէ Գեղարդայ այսօրուաններս կարողանանք լսել այդ ձայնը եւ հետեւիլ անոր պատգամներուն, ի փառս Աստուծոյ ամենակալի եւ ի փառս Հայոց անմահ ազգին (Ծափեր):

ՎԱՆԱԿԱՆ ՃԱՇԻ ՊԱՀՈՒՆ

Կը փափաքիմ իմ շնորհակալութիւնը յայտնել Ս. Ղազարի Մխիթարեան բոլոր Հայրերուն, յատկապէս Ջեզի, Գերապաշտաւ եղբայր, որ այսփան անկեղծ, հարազատ զգացումներով, գրկաբաց, սրտաբաց, կ'ընդունի գՄեզ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը որ կու գայ մեր յախտեանական մայր Հայաստանէն եւ նոյնքան յախտեանական Ս. Էջմիածնէն, որոնցմով կ'իմաստաւորուի մեր կեանքը այսօր. եւ մեր տկար ոյժերով, բայց միշտ Աստուծոյ օգնութեամբ կ'աշխատինք այդ յախտեանական արժէքներուն փառքին համար :

Կը խորհիմ քէ նորութիւն մը ըսած չեմ ըլլար, բայց կ'ուզեմ ընդգծել, գուցէ աւելի մեր երիտասարդներուն համար, որ բոլորս ալ մահկանացու մարդիկ ենք, Կաթողիկոս ըլլանք կամ ոչ, ամէն մէկս տեղ մը աշխատանք ունինք, գործ մը կը կատարենք, եւ սակայն մեր կեանքը, մեր անցաւոր կեանքը իրապէս կ'արժեւորուի եւ կրնայ արժեւորուիլ, եթէ մենք կարողանանք մեր կեանքը նուիրաբերել եւ ծառայել գաղափարի մը, մեծ եւ սուրբ գաղափարի մը : Մեզի համար, Հայոց համար, այդ մեծ եւ սուրբ գաղափարներն են մեր բրիւտոնէական հաւատքը եւ մեր մայր Հայրենիքը (Ծափեր) :

Մենք ուխտած ենք հաւատարիմ մնալ, ինչպէս մեր նախնիք 1500 տարիներ շարունակ, հաւատարիմ մնալ Սրբոց Վարդանանց նշանաբանին, որով անոնք իջան Աւարայր եւ անմահացան. «Վասն հաւատոց եւ վասն հայրենեաց» նշանաբանով :

Ես վստահ եմ, գիտեմ ստուգապէս որ Մխիթարի Տունը նոյն նշանաբանով ապրեցաւ մօտ 300 տարիներ եւ կը շարունակէ իր առաքելութիւնը այդ պայծառ երկինքին տակ, արեւմտեան Եւրոպայի այս լոյս կեդրոնին մէջ, միշտ ի փառս Աստուծոյ եւ ի փառս մեր ժողովուրդին :

Գերապաշտաւ եղբայր, Մենք վերստին կը բերենք մեր եկեղեցւոյ եւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի անունով մեր շնորհակալութիւնը եւ մեր օրհնութիւնը, մեր արտէն բոլորած ամենաբարի մաղբանքները, որ Տէրը զՋեզ բոլորդ զօրացնէ, ամրացնէ, որպէսզի շարունակէք Ձեր առաքելութիւնը՝ կրքաւան, ազգային, հայրենասիրական իմաստով :

Տէր ընդ ձեզ (Ծափեր) :

[Վահագնաւոր կը նուիրէ միւստորհանձնեալ մեղաքները Աբրահօր, յարկով] :

Անցեալ աշնան մենք ուրախութիւնը պիտի ունենայինք զՋեզ մեր մէջ ունենալու. հրաւեր ուղղեցինք Ջեզ, Բայց Դուք, չկարողացաք դէպի մայր Հայրենիք ուղեւորուիլ, ներկայ ըլլալ միւստորհանձնեալ մեր սուրբ արարողութեան որ տեղի ունեցաւ շատ բացառիկ եւ համաժողովրդական ուրախութեան պայմաններու տակ, որ պահ մը մեզի յիշեցուց այն երանիլի օրը՝ երբ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, ամբողջ ժողովուրդը հաւաքած, առաջին պատարագը կը մատուցանէր :

Այդ առիթով Մենք նշաններ ալ պատրաստեցինք, մետաղներ. եւ կ'ուզեմ այս առիթով անձամբ Ձեզի ներկայացնել, մէկը արծաթէ, միւսը պղինձէ, Ձեր Բանգարանին համար : Կրկին Ձեզի մեր սրտաբաւոյն մաղբանքները եւ քոյլ տուէք բոլոր սեղանակիցներու անունով գոչեմ. Կեցցեն Մխիթարեան Հայրերը :

ՆՈՐԸՆԾԱՅԱՐԱՆԻ ՓՈՔՐԻՆԵՐՈՒՆ

Կը մաղքեմ որ այս սուրբ սեղանի առաջ՝ ձեր հոգիները բանաք եւ Աստուծոյ շնորհներն ընդունիք:

Մենք կը հաւատանք աստուածային շնորհներու ոյժին, եւ կը հաւատանք որ այդ շնորհներով դուք աւելի կը կերպարանափոխուիք, կը վերանորոգուիք, կը վերածնիք, մեր մարդիկ կը դառնաք. այնպէս՝ մենք բոլորս կ'ուզենք որ ըլլաք, իբրեւ եկեղեցւոյ զաւակներ, եւ իբրեւ մեր ազգի զաւակներ, առաքինութիւններով լեցուն, բարի սրտով, բարի հոգիով:

Հեռո՛ւ, հեռո՛ւ մնան ձեզմէ բոլոր տեսակի մարդկային տկարութիւնները, տգեղութիւնները, եւ ըլլաք կատարեալ, որպէսզի արժանի ըլլաք Աստուծոյ օրհնութեան եւ մարդոց գովասանքին:

Այս մաղքանքներով, վերստին, Մենք՝ իբրեւ Հայոց Հայրապետ՝ կը բերենք Մեր օրհնութիւնը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն: Ապրիք:

ՄՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒՆ

Ս. Էջմիածնէն ձեզի օրհնութիւն կը բերեմ, սիրելի ուսանողներ:

Այսօր պատմական օր մըն է՝ ձեզի համար, որովհետեւ երեւի ձեր կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով՝ կը հանդիպիք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որ այս յարկին տակ եկաւ յատկապէս ձեզի համար: Նշանակալից օր մըն է մանաւ Մեզի համար, որովհետեւ Մենք շատ մեծ սիրով եկանք այստեղ, ձեզի այցելութեան. եկանք ձեզ ֆանջնալու, դիտելու ձեր փաղցր դէմքերը, ձեր հայկական աղուոր աչքերը, լսելու ձեր երգը, ձեր խօսքը. եւ դուք շատ փաղցր երգեցիք իսկապէս, ձեր խօսքն ալ յուզիչ էր. ու Մենք խորապէս յուզուեցանք, ինքզինքնիս կարծելով պահ մը Հայաստանի մէջ. զգացիմք որ իսկապէս ձեր արեան մէջ կը խօսի ձայնը մայր հողին, այնպէս՝ ինչպէս ձեր երգին խօսքերն էին - Լեռներ՝ հայրենի - որ անշուշտ ամենասիրուած երգերէն մէկն է մանաւ Հայաստանի մէջ: Մենք շատ ուրախ ենք որ այստեղ ալ լսեցիմք այդ երգը. եւ կ'ուզէիմք գոհունակութիւննիս յայտնել Հ. Տեսուչին եւ դաստիարակ Հայրերուն, որոնք այս յարկին տակ՝ ձեզի կը ներշնչեն այդ մայր հողին ոգին, Հայաստանի ոգին, որպէսզի այլեւս երբեք ձեր կեանքին մէջ, երբեք եւ երբեք չմոռնաք քէ ո՛վ էք դուք, քէ ինչո՛ւ համար կ'ապրիք այս աշխարհիս մէջ, եւ ի՞նչ գերագոյն նպատակ պէտք է ունենաք ձեր կեանքի ֆանապարհին վրայ յետ այստեղ:

Մենք շատ լաւ գիտենք՝ որ ձեզմէ ամէն մէկը, երբ մեծնայ, երբ այս դպրոցը աւարտէ, երեւի պիտի շարունակէ աւելի բարձրագոյն ուսում. ձեզմէ շատերը պիտի դառնան ֆարտաբազէտներ, գուցէ բժիշկներ, իրաւաբաններ, տեխնոլոգէտներ, եւն... կամ գուցէ արուեստի ֆիլոլորուն մէջ պիտի յառաջագիմէք, կամ գրական, գեղարուեստական, լեզուաբանական բաժիններու մէջ եւն... ու պիտի դառնաք մասնագէտներ, պիտի դառնաք հասուն մարդիկ, աշխատանքի մը պիտի լծուիք, շինարար աշխատանքի մը, ու պիտի դառնաք օգտակար մարդեր դուք ձեզի. օգտակար պիտի ըլլաք ձեր ծնողաց, ձեր համայն-

սիրելի երիտասարդներ, այլ մահւ կենդանի ապրում, որ կը դրսեւորուի ամենօրեայ իրենց աշխատանքին մէջ նայնիսկ: Մէկ օրինակ միայն կ'ուզենք յիշել: Թէեւ իբրեւ Կաթողիկոս, Մենք Հափազանց զբաղուած ենք՝ Մեզի յատուկ գործերով, բայց յանախ առիթներ կ'ունենանք հանդիպելու մահւ երիտասարդներու, ուսանողներու, համալսարանական ուսանողներու: Անցեալ տարի էր, խումբ մը այսպիսի համալսարանական ուսանողներ եկան էջմիածին, Վեհարան, Կաթողիկոսին Աջը համբուրելու համար — այսպիսի պարագաներ հետզհետէ աւելի յանախ կը պատահին, եւ շատ ալ յուզիչ են, երբեմն եւ ոգեւորիչ՝ անսպասելի կերպով — հետաքրքրուեցան յատկապէս արտասահմանի հայութեան կեանքով, ու միաժամանակ յայտնեցին իրենց ապրումները, իրենց զգացումները՝ մեր ժողովուրդի նակատագրի, մեր ժողովուրդի ապագայի հետ, ինչպէս մահւ մեր Հայրենիքի յառաջընթացի հետ կապուած հարցերու առընչութեամբ: Այդ առիթով, որովհետեւ եկած էին Յունիս ամսուն եւ համալսարանական աշխատանքները արդէն գրեթէ վերջացած էին ու կը յաջորդէր արձակուրդը, անսպասելի բան մը լսեցինք. որոշած էին բոլոր իրենց խումբով — շրջանակներ ունէին, տեսակ մը ակումբ կազմած էին, շուրջ երկու հարիւր երիտասարդներ, աղջիկ ու տղամներ — այս տարի արձակուրդը անցընել մեր հին վանքերու նորոգութեան եւ բարեկարգման աշխատանքներուն նուիրուելով (*Ծափեր*): Ընտրած էին Հաղբատի վանքը: Հաղբատի վանքը մեր ամենանշանաւոր պատմական վանքերէն մէկն է, դուք լաւ գիտէք: Այդ վանքը վանական շէնք է այսօր. վանական կազմակերպութիւն չկայ, այնտեղ վանականներ չեն ապրիր այսօր, ոչ ալ կրօնական պաշտամունք կը կատարուի. պահպանուած է Հայապատանի կառավարութեան կողմէ, ինչպէս բազմաթիւ այդպիսի վանքեր, իբրեւ պատմական յուշարձաններ: Լոնքերու բարձունքին վրայ կը գտնուի Հաղբատի վանքը. փոքրիկ գիւղ մը կայ կողքին եւն...: Վերայիշեալ ուսանողները, ուրեմն, իրենց արձակուրդը որոշած էին անցընել այնտեղ. որպէսզի բարեկարգման աշխատանքներ կատարեն, եւ առաւել լաւ պայմաններու մէջ կարելի ըլլայ պահպանել այդ վանքը: Մեզի շատ մեծ զարմանք պատճառեց եւ անսպասելի քուեցաւ այս: Երիտասարդներու այդ խումբը, ամէն տարի այս ձեւով կ'անցընէ իր արձակուրդները: Գիտէք, երբ կը պատմենք այսպէս հոս, պարզապէս միայն եթէ երեւակայութեամբ դատենք կամ մտածենք, քիչ մը ռոմանթիկ կը քուի մեզի ասիկա, իսկապէս ալ զուգէ գրաւիչ: Բայց, փաստօրէն, տաժանակիր աշխատանք է՝ այնուոք արեւի տակ, չոր այդ փաթերուն մէջ, ամբողջ օրը աշխատիլ. աղջիկներ ու տղամներ իրենց ձեռքերով բանուորի սեւ գործ կատարելով միասին: Այսպիսի աշխատանքներ անպ կը կատարեն իրենց ազատ կամքով, եւ այս աշխատանքին մէջ հոգեկան մեծ բարարարութիւն կը գտնեն (*Ծափեր*): Այս տղաքը ոգեւորուած էին մեր հին պատմութեամբ, մեր եկեղեցւոյ յուշարձաններով, մեր այս վանքերով, ոգեւորուած էին մեր յաջփաթերով. իսկապէս սրբութեան զգացում մը ունէին դէպի այդ հնադարեան փաթերը: Պահ մը մտածեցինք որ երեւի պատմութեան մասնագետներ են կամ լեզուաբանութեան. եւ ուրիշ անակնկալի մը արեւն գտնուեցանք ահա. բոլորն ալ, կամ գոնէ մեծ մասով, մաթեմատիկոսներ էին, ֆիզիքական գիտութիւններու հետեւողներ: Մի վայրկեան անհասկանալի գրեթէ քուաց Մեզի ասիկա. ունէին մահւ ընկերներ, որոնք ներկայ չէին. այս եկողները ղեկավարներն էին աւելի, եւ մեծ մասով մաթեմատիկայի հետեւողներ էին. միւսներն ալ քնագիտական, ֆիզիքական գիտութիւններու եւ ելեկտրոնիկայի — հիմա այսպիսի գիտութիւնները շատ

կը զարգանան նաեւ Հայաստանի մէջ: Տեսէ՛ք, իրենց մասնագիտութեամբ՝ բոլորովին դրական գիտութիւններու հետեւող մարդիկ, երիտասարդներ. բայց իրենց հոգիին մէջ կայ այն լոյսը, կրակը, հետաքրքրուելու եւ ապրելու միւր անցեալով, մեր անցեալի արժէքներով, նշխարներով, մեր հին ժառանգութեամբ: Այսպէս, այնտեղ, այս երիտասարդներու կեանքին եւ ապրելակերպին մէջ, բնական կերպով ներդաշնակուած է այդ հինը՝ նոր արդիական կեանքի հետ. ամօնք վանական կամ նգնաւորներ չեն այս աշխարհի վրայ, ձեզի պէս, ուրիշ երիտասարդներու պէս, ազատ ապրող տղամներ են. բայց միաժամանակ կը կարողանան, ինչպէս ըսի, ներդաշնաւորել այս նորը՝ հինին հետ. եւ իրենց կեանքին, իրենց աշխատանքին մէջ կը դնեն գաղափարական բովանդակութիւն, ազգային իմաստով, եւ նոյնիսկ պիտի ըսէինք՝ հոգեւոր ալ իմաստով: Գիտեմք, այսօր աշխարհի մէջ երիտասարդութիւնը քիչ մը – ի՞նչպէս ըսեմք – զանազան ուղիներով կ'ընթանայ – հիփփիներ, բաներ... եւ լսած է՛ք դուք ալ այդ անունները, երեւի. Մենք ալ պատկերները տեսած ենք – բարեբախտաբար մենք չունինք այդպիսիներ. մեր հիփփիները ալ տղաքներն են (*Մափէր*):

Մենք նոյնպէս կրնանք վկայութիւն բերել ձեզի, քէ այն ինչ որ խօսեցանք այս Հայաստանցի խումբ մը հայ երիտասարդներու մասին, բացառիկ երեւոյթ մը չէ, այլ ընդհանրացած ապրում մըն է ամբողջ այսօրուայ Հայաստանի երիտասարդութեան մէջ: Ձեմք կրնար ըսել հարիւր առ հարիւր. բայց, առանց չափազանցելու, կրնանք ըսել՝ առ նուազն ուրտուն առ հարիւր (*Մափէր*): Եւ այդ ազգային գիտակցութեան առողջ դրսեւորումը անգամ մը եւս հաստատեցինք Մենք այս տարի, մօտ մէկ երկու ամիս առաջ, Ապրիլի 24ի օրը:

Դուք չէ՛ք կարող երեւակայել քէ ի՛նչ պատահեցաւ երեւանի մէջ, այդ օրը. քէ եւ աշխատանքի օր էր, այդպէս ըսեմք՝ պետականօրէն, բայց առաւօտեան արեւը ծագելէն մինչեւ կէս գիշեր՝ ուխտագնացութիւն էր տասնեակ հազարաւոր, հարիւր հազարաւոր մարդոց: Ամբողջ երեւան ու տակաւին գաւառներէն եկած, գունդագունդ բարձրացան դէպի Ծիծեռնակաբերդ, ուխտի, մեր նահատակներու յիշատակին: Գիտէ՛ք, Ծիծեռնակաբերդի վրայ, երեւան, նահատակաց փառաւոր յուշարձանը կառուցուած է, Հայաստանի կառավարութեան միջոցներով անշուշտ. եւ այս ուսանողները՝ կազմակերպուած կերպով բարձրացան դէպի Ծիծեռնակաբերդ, ամբողջ իրենց համալսարանական կազմով, դասախօսներն ալ միասին, ծաղկեփունջերով. եւ վերը բարձրանալուց յետոյ՝ արտասանութիւններ, յատկապէս Սիւմբարեայէն ու Վարդուհանէն, հայկական ազգայնաշունչ երգեր, առանց ազմուկի, առանց անկարգունէն, խաղաղ ու հանգիստ եւ յարգալից վերաբերմունքով. ոչ մէկ ուսանող այդ օրը չէ բացակայած. նոյնիսկ միջնակարգ դպրոցներու աշակերտութիւնը. բայց յատկապէս՝ ուսանողութիւնը անխտիր: Ահաւասիկ հոգեկան նշմարիտ պատկերը Հայաստանցի ձեր եղբայրներուն եւ քոյրերուն:

Մենք շատ միօրիպարուած կ'ենք տեսնելով այս բոլորը եւ այս կերպարանափոխումը, այս վերածնունդը, այն՝ ինչ որ մինչեւ տասը կամ տասնինգ տարի առաջ գրեթէ աննախատեսելի էր: 1945 թուականին, երբ առաջին անգամ Հայաստան գտնուեցանք, Մեր նախորդ Կարողիկոսի ընտրութեան աւարով, երիտասարդ ուսանողի մը հանդիպեցանք եւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անունը տուինք. Մեր երեսին նայեցաւ. չհասկցաւ քէ որու մասին կը խօսինք. չէր գիտեր. իսկ հիմա, անշուշտ Հայաստանի մէջ ոչ մէկ Հայ չկայ՝ որ սրբութեամբ չյիշէ Ս. Մեսրոպի անունը, Նարեկացիի անունը, Կամսրաւ վար-

դապետի անունը. եւ այսպէս, նույնիսկ հպարտութեամբ զգացումով. մե'ր Մես-
րոպը, մե'ր Նարեկացին, մե'ր Կոմիտասը :

Մենք այս բոլորը կը պատմենք, սիրելի ուսանողներ, յատկապէս ձեզի
համար, որպէսզի դուք մանչեմք ձեր Հայաստանցի երաշխները եւ քոյրե-
րը, եւ նմանիք անոց. վստահ եմք որ ձեր դաստիարակները այդ աշխատանքն
է որ կը տանին ձեր վրայ այստեղ :

Մենք եկած ենք, հետեւաբար, օրհնելու ձեր աշխատանքը, Մեր սրտէն
բղխած ամէն բարի մաղթանքներով հանդերձ, եւ աղօթել առ Աստուած՝ որ
Տէրը անսասան պահէ Միջիթարի Տունը, անոր զինուորեալ միաբանները. Աս-
տուած անսասան պահէ Մուրաւ-Ռափայէլեան սեմանքի այս հաստատութիւ-
նը. եւ այժ ու լսանք, միշտ լուստեսութեան հոգի եւ յարատեւ աշխատանքի
ուգի պարգեւէ ղեկավարներուն, Տեսուչին, դաստիարակներուն, որպէսզի ա-
նոնք կարողանան իրենց սուրբ առաքելութիւնը շարունակել :

Եթէ մինչեւ հիմա, մինչեւ տասը կամ տասնինգ տարի առաջ գուցէ
ձեր աշխատանքը կղզիացածի նման բան էր, այսօր Հայաստանի հետ մէկտեղ՝
դուք մէկ ամբողջութիւն կը կազմէք, անբաժանելի եւ անխորտակելի (*Ծափեր*,
ծափեր) :

Շ Ն Ո Ր Հ Ա Ռ Ո Ր Ա Կ Ա Ն Ն Ա Մ Մ Կ Ն Ե Ր
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ, ԿԵԴՐՈՆՆԵՐՆԵՐ
ՈՒՂՂՈՒԱԾ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՍ ԸՆԴՀ. ԱՐԲԱԶՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԷՆ

Երեւան, 6 Մայիսի 1970

Հայկ. ՍՍՀ ԳԱ պրեզիդենտ, ակադեմիկոս Վ. Համբարձումեանի յանձ-
նարարութեամբ իր եւ ԳԱ հասարակական գիտութիւնների բաժանումների ա-
նունից ջերմօրէն շնորհաւորում եմ նորաւարտ Ձեռագրատանը եւ Հայր Ալի-
շանի սենեակ-թանգարանի բացումը : Հայագիտութեան զարգացմանը մատու-
ցած Միաբանութեանը ծառայութիւնները երաշխիք են, որ յետ այսու եւս
կը շարունակուի Ձեր բեղմնաւոր աշխատանքը ի ծաղկումն հայ մշակութիւն եւ
հայագիտութեան :

Յանկանում ենք վստահալիցաւ Միաբանութեանը խաղաղ ու երջանիկ
կեցութիւն, նորանոր գիտական եւ մշակութային նուաճումներ :

Յայտնում ենք շնորհակալութիւն Ձեր սիրալիք հրաւերի համար, ո-
րից, ցաւօք, օգտուել չկարողացանք ժամանակի սղութեան պատճառով :

Ամենախորին յարգանքներով՝

Ծ. ԱՂԱՅԵԱՆ

Հայկ. ՍՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի
Հասարակական Գիտութիւնների Բաժանմունքի Ակադեմիկոս-
Քարտուղար, ՀՍՍՀ ԳԱ Ակադեմիկոս